

MESSIEURS DU MAGISTRAT
de la Ville de Namur , pour
empêcher plus spécialement que
le cours libre des Rivieres de
Meuse & de Sambre , si utile
au Public ne soit gêné , non seu-
lement dans toutes les parties
de la basse Sambre , & nomément sous les Mou-
lins Domaniaux de SA MAJESTE' , mais aussi
vers l'endroit nommé les *Grands Malades* , ont
suivant les Ordres de SON ALTESSE ROYALE ,
portés dans sa Dépêche du 17. de ce Mois , réglé
les points & articles suivans.

I.

Que personne de ceux qui habitent les Maisons
situées sur la basse Sambre , ne pourra jeter des
decombres ou immondices dans la Riviere , à peine

Stedelijke overstromingen en overheids- interventie

De casus van het vroegmoderne Namen

Alexander Soetaert

Hoewel historische rivieroverstromingen geen nieuw onderzoeksonderwerp zijn, krijgen ze de laatste jaren internationaal wel steeds meer aandacht, ook onder academische historici.¹ De nieuwe inzichten en concepten aangereikt door de ecologische geschiedenis en het daarbij aansluitende *historical disaster research* liggen hiervan aan de basis.² Eerder dan een louter evenementiële geschiedenis van overstromingen, waarin de nadruk ligt op oorzaken en gevolgen, wordt nu vaker geopteerd voor een sociaal- of cultuurhistorisch perspectief. Thema's als waarneming, interpretatie en verwerking komen daarbij op de voorgrond.³ Geïnspireerd door deze nieuwe ontwikkelingen stel ik in dit artikel een specifieke vraag: welke was de rol van de overheid voor, tijdens en na de overstromingen in het vroegmoderne Namen?⁴

Een dergelijke vraag kan natuurlijk voor nagenoeg elke stad worden gesteld, maar de geografische ligging van Namen maakt deze casus uiterst geschikt. Aanhoudende regen, onweer, periodes van dooi of een combinatie van dat alles zorgden er in het verleden zeer geregeld voor problemen. Vooral bij het samenvallen van de afvoergolven van de zijrivieren van de Maas, werd de situatie in Namen – waar ook de Samber en de kleinere Houyoux in de Maas uitmonden – bijzonder kritiek.⁵ Hoe vaak er precies overstromingen zijn geweest, is moeilijk te bepalen. Veel hangt natuurlijk af van wat wel of niet als overstroming wordt beschouwd. Het is daarom realistischer ervan uit te gaan dat Namen ieder jaar in mindere of meerdere mate te maken kreeg met wateroverlast. Natuurlijk staken sommige overstromingen – in het bijzonder die van 1409, 1571 of 1740 – er wel bovenuit wat betreft hun kracht, duur en de veroorzaakte schade.⁶

Voor Namen was de ligging aan de samenvloeiing van drie rivieren vanzelfsprekend tegelijkertijd uitermate gunstig. Vervoer van goederen en personen over het water was in de nieuwe tijd de snelste en meest efficiënte transportvorm. De brouwers vestigden zich niet toevallig in de *Rue des Brasseurs* die

1 Zie bijvoorbeeld: K.L. Torfs, *Historische schets der watervloeden in België en Holland* (Antwerpen 1850). Enkele recentere studies voor België zijn: A.M.J. De Kraker en F. Gelaude, 'Wateroverlast in Gent in 1571', in: C. Deligne en T. Soens (red.), *Jaarboek voor ecologische geschiedenis 2010. Steden en water* (Gent 2012) 53–71; C. Deligne, *Bruxelles et sa rivière. Genèse d'un territoire urbain. Studies in European urban history (1100–1800)* (Turnhout 2003); C. Dury, Christian, 'Écologie et paysage urbain: l'inondation dans les villes de Hainaut et à Tournai', *Annales de la Cercle archéologique d'Enghien* 21 (1984) 181–206; Id., 'Pour une histoire des inondations', *Cahiers de Clio* (1986) 21–37; C. Depauw, 'Les "grandes eaux", "miséricorde!"', in: F. Thomas en J. Nazet (red.), *Tournai. Une ville, un fleuve (XVIe–XVIIe siècle)* (Brussel 1995) 179–198.

2 Zie hiervoor het themanummer 'Historical Disaster Research. Concepts, Methods and Case Studies' van het tijdschrift *Historical Social Research (Historische Sozialforschung)*, jg. 32, nr. 3 (2007).

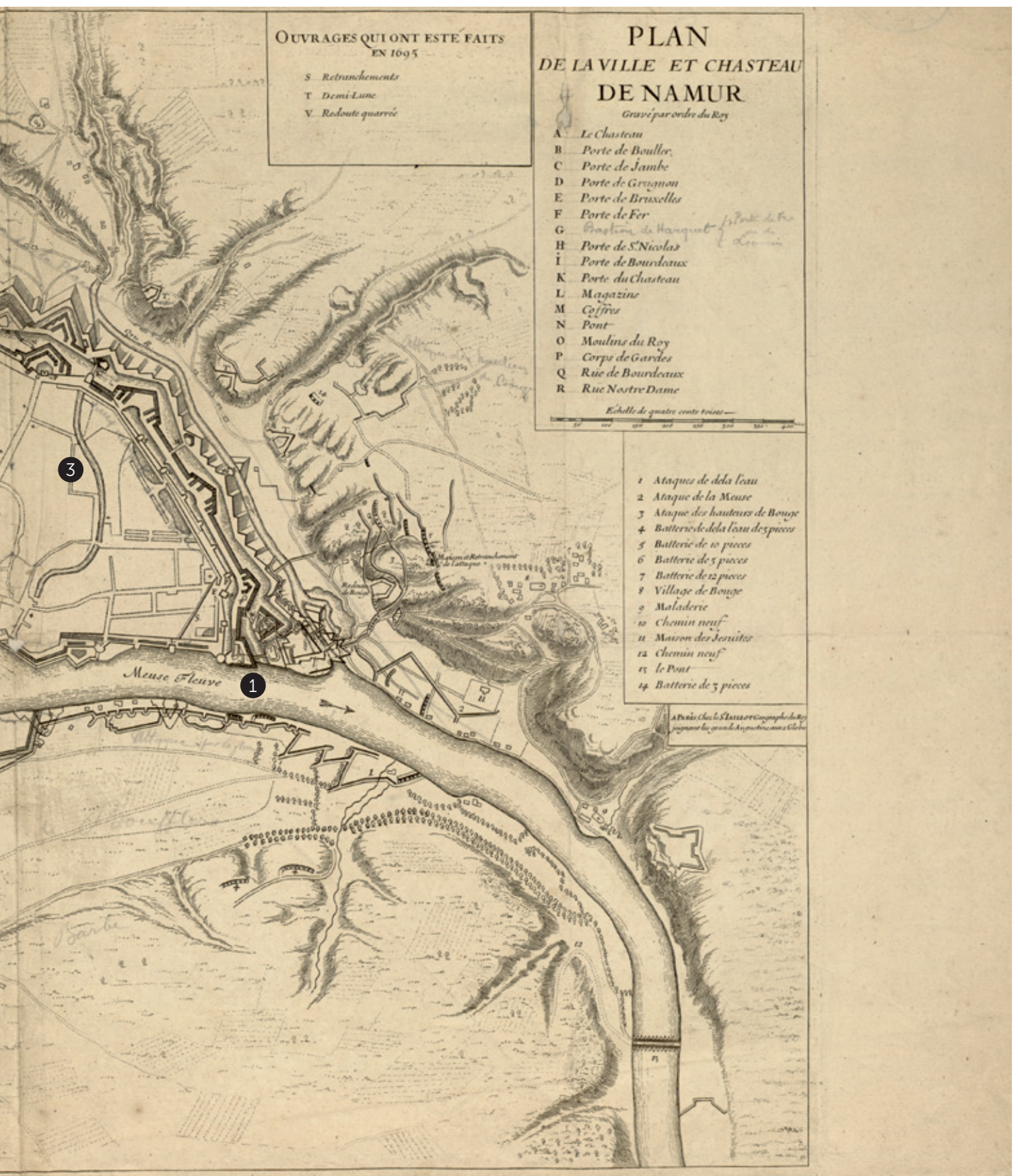
Foto links: ordonnantie van 30 juli 1773 die het verbod om afval in de Samber te lozen herhaalt. Op de ommezijde wordt ook de verplichting voor de aangelanden om de rivier op te ruimen in de herinnering gebracht en wordt het de steenkappers langs de Maas op straffe van boete verboden steengruis in de stroom te werpen. (Archives de l'Etat à Namur, Fonds Borgnet-Golenvaux, nr. 3897.)

15. Corps de 3 mille hommes capois
 Sans ce retranchement sans
 communication au plateau et
 coupé de vive force parqu'il
 ne pouvoit être polé par le feu
 d'un place.

16. muraille simple sans être traversé
 la batterie qui étoit de l'autre côté
 de la même logeant abbaté en peu
 d'heures, l'ennemi s'est couché le long
 de la muraille et est entré dans la
 ville par cette ouverture pendant
 que le fort du polygone étoit
 inutile, c'est un fait d'argent
 avec l'avis cette muraille.

Namen op een Franse militaire kaart uit 1695. De nummers verwijzen naar de Maas (1), de Samber (2), de Houyoux (3), de kathedraal (4), de centrale marktplaats of Marché Saint-Rémy met het stadhuis (5), de citadel (6), de Rue des Brasseurs (7), de Rue des Moulins (8) en de Rivage du Jeu de Quilles (9). Omwille van de strategische ligging van de stad zijn in de late zeventiende en achttiende eeuw talrijke militaire plannen van de stad gemaakt, zowel van Franse, Hollandse als Engelse zijde. De

over meerdere honderden meters parallel loopt met de Samber. Daarnaast drevden de Samber en de Houyoux ook talrijke graan-, olie- en schorsmolens aan die essentieel waren voor onder meer de voedselbevoorrading en de leerlooierij. De waterlopen vormden daarom ook een belangrijke bron van energie voor de stadsbevolking. De Namenaars waren zich ongetwijfeld bewust van het overstromingsrisico, maar kozen er toch voor om zich te vestigen in de onmiddellijke nabijheid van de Maas, de Samber en de Houyoux. Het economische belang primeerde. Het beleid van de overheid voor, tijdens en na overstromingen was bijgevolg steeds het resultaat van een afweging tussen economische belangen en het voorkomen van overstromingen of het beperken van de overlast.

Vanuit strikt juridisch perspectief behoren waterlopen tot het vorstelijke domein. Dat betekent dat ook de vorst (eerst de Spaanse koning en daarna de Oostenrijkse keizers) en de instellingen of functionarissen die hem vertegenwoordigden een rol opnamen in het beleid ten aanzien van overstromingen. Eerdere studies over Namen hebben zich verbaasd over de beperkte rol die de overheid heeft gespeeld bij overstromingen, maar hebben daarbij enkel oog gehad voor het beleid van de stadsmagistraat.⁷ Maar om een meer volledig beeld te krijgen van het overheidsbeleid bij overstromingen is het nodig tegelijkertijd bronnen te bestuderen geproduceerd door verschillende bestuursniveaus. Dat geldt natuurlijk voor Namen, maar evengoed voor andere steden in de Spaanse en Oostenrijkse Nederlanden. In dit artikel zal de nadruk liggen op de late zeventiende en achttiende eeuw, omdat voor die periodes de meeste bronnen beschikbaar zijn. Er zal achtereenvolgens worden ingegaan op overstromingspreventie, crisisbeleid, het herstellen en vergoeden van de veroorzaakte schade en de invloed van de herinnering op het beleid.

Preventie

Vandaag verwachten we van onze bestuurders meestal dat ze een beleid voeren dat overstromingen zoveel mogelijk voorkomt. In het vroegmoderne Namen beschikte de stadsmagistraat in elk geval ook over een aantal mogelijkheden om overstromingen te vermijden of in elk geval de intensiteit en de frequentie ervan te beperken. Zo vermelden de stadsrekeningen vaak dat arbeiders met bootjes de rivieren opgingen om het ijs te breken en zo de brug te sparen en de waterlopen vrij te maken.⁸ Dat was echter niet zonder gevaar. Wanneer het losgeslagen ijs zich ophoopte voor de bruggen, kon dat immers nieuwe overstromingen veroorzaken. Bovendien speelden bij het breken van het ijs nog andere motieven. Het stadsbestuur greep de gelegenheid bijvoorbeeld aan om de ijskelder te vullen. In 1669 beval de procureur-generaal van de Raad van Namen om zonder dralen het ijs op de rivieren te breken.⁹ Wellicht wilde hij als vertegenwoordiger van de vorst vooral zo snel mogelijk de vorstelijke molens op de Samber weer zien functioneren, eerder dan overstromingen voorkomen.

Een vaker toegepast middel tegen overstroming bleek dan het opvoeren van straten en kaaien. In 1781 bevestigden enkele getuigen bijvoorbeeld dat de *Rue des Moulins* in de jaren 1720 en 1730 was opgehoogd, nadat ze talrijke malen was ondergelopen. De straat bevond zich op de smalle landstrook tussen de Samber en de rots waar het grafelijke kasteel op rust en was dus bijzonder overstromingsgevoelig. Sinds de werken werden de bewoners veel minder geplaagd door overstromingen, zo werd verklaard. Volgens getuigen was een bepaald huis er zelfs uitgerust met een deur die bruikbaar bleef tijdens overstromingen, maar nu haar enige nut had verloren.¹⁰ Een kaart uit 1788 wijst er ook op dat de Namenaars bij het uitvoeren van werken langs de rivieren

3 C. Rohr, *Extreme Naturereignisse im Ostalpenraum. Naturerfahrung im Spätmittelalter und am Beginn der Neuzeit* (Keulen/Weimar/Wien 2007); E. Garnier, 'La ville face aux caprices du fleuve. L'exemple normand XVIe-XVIIIe siècle', *Histoire urbaine* 7 (2007) 41–60.

4 Dit artikel is gebaseerd op mijn masterproef getiteld *Namen loopt onder. Een onderzoek naar stedelijke overstromingen in de nieuwe tijd*, waarmee ik in juni 2013 onder begeleiding van dr. Bram Vannieuwenhuys afstudeerde als master in de geschiedenis aan de KU Leuven. De masterproef is online raadpleegbaar via http://limo.libis.be/KULeuven:ALL_CONTENT:32LIBIS_ALMA_DS71178317650001471.

5 De Houyoux ontspringt in de heuvels ten noorden van de stad en splitst zich voor de noordelijke stadsmuur in twee takken. Een tak loopt langs de stadsmuur rechtstreeks naar de Maas, een andere stroomt door de stad vooraleer in de stroom uit te monden.

6 Voor meer details over oorzaken en frequentie van de Naamse overstromingen, zie Soetaert, *Namen loopt onder*, 22–27.

7 M. Libert, 'La question de l'eau à Namur au XVIIIe siècle', *Annales de la Société archéologique de Namur* 68 (1994) 307–337, op 329–332. Vooral de stelling van Nathalie Sternon dat de stadsmagistraat nauwelijks iets heeft ondernomen om de bevolking bij overstromingen bij te staan, blijkt onhoudbaar (zie: N. Sternon, *Les préoccupations administratives du Magistrat urbain en matière de renouveau des espaces publics à Namur au XVIIIe siècle*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Université catholique de Louvain, 2010, 179–180).

8 Het dichtvriezen van de rivieren (ijsgang) is een vandaag minder bekend fenomeen, maar kwam in Namen zeer frequent voor, vooral in de late zeventiende eeuw. Namen, Archives de l'Etat (hierna: AEN), Ville de Namur (hierna: VN), nr. 298: Travaux publics – autorisation de bâtir – hygiène, La Sambre 1665–1688, 16 januari 1669; nr. 1047: Stadsrekening 1658, fol. 206r; nr. 1069: Stadsrekening 1679, fol. 240r–v, 241r, 242v; nr. 1078: Stadsrekening 1688, fol. 272v–273r; nr. 1079: Stadsrekening 1689, z. fol.

9 AEN, VN, nr. 341: Ponts de la ville, 1554–1792, 15 januari 1669.

10 AEN, Conseil provincial de Namur, Informations judiciaires, nr. 789, oktober–december 1781.

Situatie van de Confluent van de Maas en de Samber (detail van p. 28–29). De nummers verwijzen naar de marktplaats (1), de Samberbrug (2), de vismarkt of Applé (3), de Vleeshal (4), de sluis op de Samber (5), de Moulins de la Batte, de la Ruelle en du Bassin op de linker Samberoever (6), de Grote Sambermolen op de rechter Samberoever (7) en de citadel (8). (Namen, Bibliothèque Universitaire Moretus-Plantin, RCA 6/001: Plan de la ville chasteau de Namur gravé par ordre du Roy).

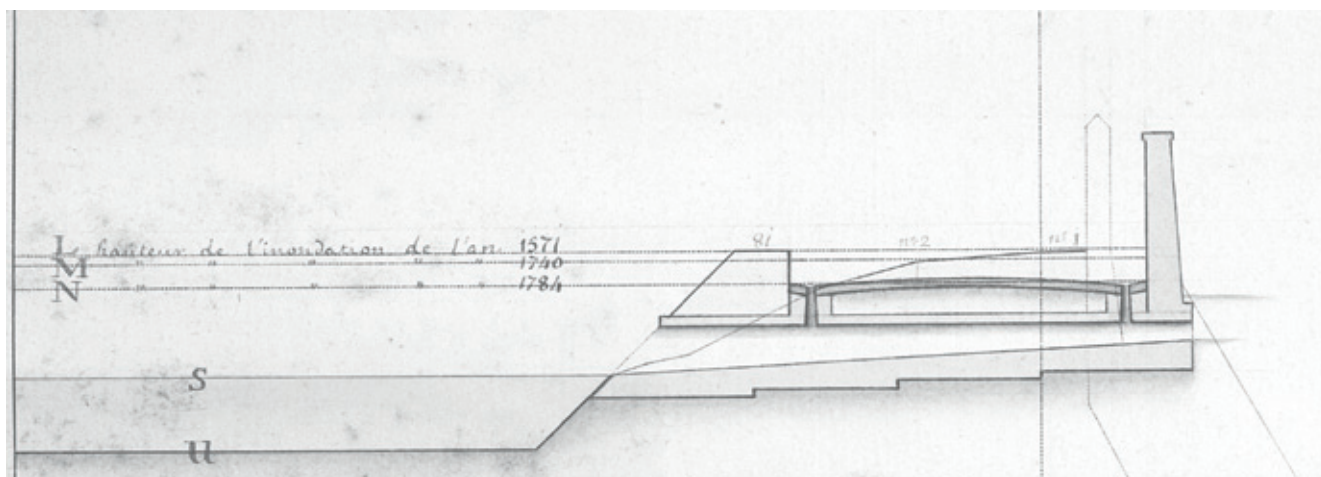
rekening hielden met het overstromingsgevaar. Wanneer een deel van de stadsmuur werd afgebroken, greep de magistraat de kans om de *Rivage du Jeu de Quilles*, een kaai langs de Samber, uit te breiden. Het plan dat daartoe werd opgemaakt, duidt het niveau aan van de overstromingen van 1571, 1740 en 1784. Bij de overstroming van 1571 werd het hoogste waterpeil bereikt en daarom werd beslist dat de nieuwe kaai net zo hoog als het niveau van dat jaar moest worden gebouwd.¹¹

Een derde mogelijkheid om overstromingen te voorkomen was het baggeren van de rivieren. Door de vervuilende praktijken van de oeverbewoners was dit duidelijk noodzakelijk.¹² De Samber en de Houyoux werden regelmatig, soms jaarlijks, schoongemaakt.¹³ In de achttiende eeuw beschikten de Naamse schippers ook over een ijzeren hek (*herse de fer*) van 500 pond waarmee ze naar eigen zeggen jaarlijks de Samber baggerden. Andere stemmen zegden dat ze dat slechts 'regelmatig' of enkel 'indien nodig' deden. De schippers waren echter niet onderworpen aan enige verplichting en baggerden uit eigenbelang enkel de vaargeul.¹⁴

De bronnen geven dus vooral blijk van een bezorgdheid voor het functioneren van de molens, die gehinderd werden door een hogere waterstand en een tragere doorstroming.¹⁵ Er zijn geen aanwijzingen dat de Maas werd gebaggerd en dat is veelzeggend. De oevers van de stroom waren minder bewoond waardoor het probleem van de vervuiling minder groot was en de stroom dreef ook geen molens aan waarvan de werking door een slechtere doorstroming zou kunnen worden gehinderd. Op de Samber gold bovendien het principe 'de vervuiler betaalt'. Het stadsbestuur zag het niet als haar taak om de opruimingswerken zelf uit te voeren. Ze wees de oeverbewoners enkel op hun plichten wanneer de opruiming uitbleef of onvoldoende snel vorderde.¹⁶

In het ancien régime behoorden waterlopen strikt juridisch tot het vorstelijke domein. Dat maakte de instellingen die de vorst vertegenwoordigden in de Nederlanden meteen ook bevoegd voor het beheer van de waterlopen. In 1772 werd in de Oostenrijkse Nederlanden de Jointe voor Waterstaat (*Jointe des Eaux*) opgericht om te verhelpen aan de regelmatige rivieroverstromingen die de regio teisterden en de nadelige impact daarvan op de schatkist. Aan de Jointe werd ook een Corps en School voor de Waterbouwkunde gekoppeld die

- 11 AEN, Collection des cartes et des plans, nr. 89: Namur, Rivage au Jeu de Quilles, 1788. Zie hierover ook C. Ledent, 'Aménagement d'un nouveau rivage et mémoire des inondations. Un plan namurois de 1788', *Cahiers de Sambre & Meuse* 89 (2013) 167–171.
- 12 AEN, VN, nr. 298, 30 september en 16 november 1686.
- 13 De situatie voor de Houyoux is bijzonder complex omdat de vervuiling en het baggeren aanleiding geeft tot talloze conflicten tussen aangelanden, zie voor details: Soetaert, *Namen loopt onder*, 36–40.
- 14 AEN, Fonds Stassart-de Maillen (hierna FSt), nr. 433, fol. 436r; AEN, Conseil provincial de Namur, Correspondance du procureur général (hierna: CPG), nr. 3497, fol. 298v en 295r.
- 15 AEN, VN, nr. 53: Résolutions 1708–1719, fol. 262r; nr. 298, 30 september en 16 november 1786; AEN, Fonds Borgnet-Golenvaux (hierna: BG), nr. 3897: ordonnantie 30 juli 1773.
- 16 AEN, VN, nr. 298, 30 september en 16 november 1686; AEN, BG, nr. 3897, ordonnantie 30 juli 1773.

Bouwplan voor de aanleg van de Rivage du Jeu de Quilles langs de Samber (1788). De letters L, M en N duiden respectievelijk de overstromingsniveaus van 1571, 1740 en 1784 aan. De nieuwe kaai zal op niveau L, dat van de overstroming van 1571, worden opgetrokken. Lijn S geeft de waterstand bij de opmetingen weer, lijn U de bodem van de rivier. (Archives de l'Etat à Namur, Collection des cartes et des plans, nr. 89.)

moesten zorgen voor de instroom van technische kennis. In 1787 werd de instelling echter alweer ten grave gedragen, vooral na tegenstand van regionale besturen.¹⁷ Hoewel ze bevoegd was voor de hele Oostenrijkse Nederlanden, heeft het actieterrein van de Jonte zich beperkt tot het Scheldebekken. In de praktijk bleven de drie zogenaamde Collaterale Raden (de Raad van State, de Geheime Raad en de Raad van Financiën) – die de landvoogd in Brussel adviseerden in het dagelijks bestuur van de Nederlanden – bevoegd voor het Maasbekken. Vanuit de centrale overheden zijn dus ook geen waterbouwkundige ingrepen overwogen.¹⁸ In verschillende bronnen is er weliswaar sprake van een ‘sluis’ op de Samber, maar die wordt steeds in verband gebracht met het functioneren van de scheepvaart of de maalterij, eerder dan met het voorkomen van overstromingen.¹⁹

Crisisbeleid

De voorgaande voorbeelden maken duidelijk dat de maatregelen die het stadsbestuur nam in eerste instantie ingegeven waren door de belangen van de maalterij en de scheepvaart. Er is geen enkele aanwijzing dat de stadsmagistraat ook maar heeft overwogen te zoeken naar een meer fundamentele oplossing voor het overstromingsprobleem. Actoren uit de stedelijke samenleving leken hier bovendien niet op aan te sturen. Daaruit kan blijken dat de Namenaars zich ervan bewust waren dat het voor eens en voor altijd voorkomen van watersnood een utopie was en dat ook van het stadsbestuur niet verwachtten. In feite zette de magistraat veeleer in op het aanpakken en beheersen van de gevolgen van overstromingen, dan wel op het voorkomen ervan.

In de loop der tijden zijn in de stad bijvoorbeeld enkele uitzonderingen op de gangbare voorschriften uitgewerkt en toegestaan voor periodes van hoogwater of overstromingen. Zo verviel bij hoogwater de verplichting om de vismarkt te houden op de *Applé*, op enkele tientallen meters van de samenvloeiing van de Samber en de Maas. Het was in dat geval toegelaten om vis te verkopen op de brug zelf.²⁰ De uitbating van de trekschuiten op de Maas was ook strikt gereguleerd. De schippers waren normaal gebonden aan vaste afvaartijden, maar moesten zich er niet aan houden bij overstromingen, tenminste als de schippers dat op voorhand meldden aan de burgemeester en de meesters van het schippersambacht. Aan de hand van waterpeilen kon worden bepaald of de situatie uitzonderlijk was.²¹

Vooral voor de Grote Sambermolen bestond een goed uitgewerkt noodplan. Normaal waren alle Naamse bakkers verplicht hun graan naar die vorstelijke banmolen te brengen. Wanneer de molen langer dan drie dagen buiten werking bleef door hoogwater, konden ze gebruik maken van een molen naar keuze. Ze mochten daarbij wel slechts de helft van de gebruikelijke hoeveelheid graan tot meel laten malen. Wanneer voorzien werd dat de Sambermolen binnen drie dagen opnieuw in bedrijf zou zijn, was het verboden om nog elders graan te laten verwerken op straffe van confiscatie van paarden en meel.²²

In geval van hoogwater op de Samber wendden de bakkers zich van oudsher tot een van de molens op de minder overstromingsgevoelige Houyoux. De zestiende-eeuwse kroniekschrijver Paul de Croonendael beschreef al hoe deze molens vooral diensten bewezen wanneer de Samber en de Maas overstroonden.²³ Deze regeling ging mogelijk al terug tot 1433.²⁴ De meeste Houyoux-molens zijn echter gebouwd voor het malen van schorsen, vereist in het productieproces van de omwonende leerlooiers. Rond 1700 bleek de *Moulin de l’Etoile* echter uitgerust met twee raderen, een eerste voor het malen van schorsen en een tweede voor graan.²⁵ Het laatste rad werd enkel gebruikt

17 P. Lenders, ‘Jonte voor de Waterstaat – Corps en School voor Waterbouwkunde’, in: E. Aerts, M. Baelde en H. Coppens (red.), *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden 1482–1795* (Brussel 1994) 782–792; H. Van Gerven, *De overstromingen in de Beverse polders (18e eeuw) en de Jonte des Eaux (1772–1787)*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, Faculteit letteren en wijsbegeerte, 1979.

18 Voor de voorbereidende (ook historische) onderzoeken in de negentiende eeuw, zie: H. Guillery, *La Meuse. Études faites par ordre du gouvernement belge* (Brussel 1843).

19 AEN, FSt, nr. 430: Définitions de la consistance des fermiers domaniales, fol. 364r–v; FSt, nr. 433: Mémoire sur la rivière de Sambre et sur sa navigation, januari-februari 1747, fol. 431v; Brussel, Algemeen Rijksarchief, Conseil des Finances, nr. 1539: Inspection du domaine royal par le secrétaire B.M. Dupuy, 1755–1756.

20 J.-F.-L. Grandgagnage, *Coutumes de Namur et Coutume de Philippeville* (Brussel 1869), I, 322.

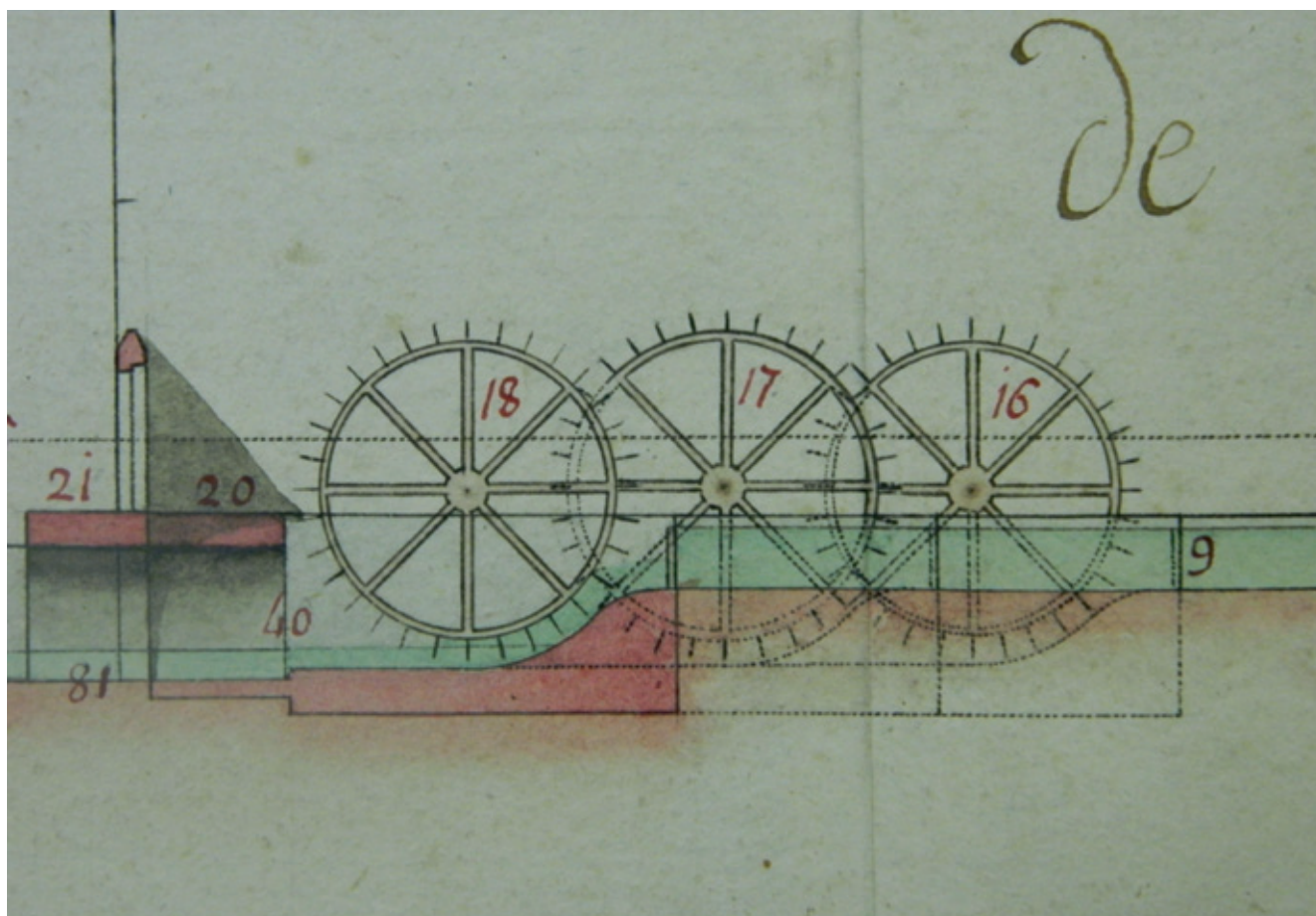
21 J. Borgnet, S. Bormans en D.-D. Brouwers, *Cartulaire de la commune de Namur*, 6 dln. (Namen 1871–1924), III, 172 en J. De le Court, P. Verhaegen en L.-P. Gachard, *Recueil des ordonnances des Pays-Bas autrichiens, 3e série, 1700–1794*, 15 dln. (Brussel 1860–1942), V, 24 en 510.

22 F. Ladrier, ‘Les moulins à farine du domaine à Namur pendant les Temps modernes’, *Anciens pays et assemblées d’états* 38 (1966) 191–208, op 200–201.

23 P. de Croonendael, *Chronicque contenant l’état ancien et moderne du pays et conté de Namur: la vie et gestes de seigneurs, contes et marquis d’icelluy*, 2 dln., L. de Limminghe ed. (Brussel 1878–1879), I, 46.

24 Borgnet, Bormans en Brouwers, *Cartulaire*, III, 19–20.

25 AEN, Conseil provincial de Namur, Enquêtes judiciaires, nr. 8304, juli 1698–juli 1701.

Profiel van de *Moulin de l'Etoile* waarop de drie molenraderen te zien zijn. Deze molen maalt schorsen die worden afgenomen door de leerlooiers uit de buurt. (Archives de l'Etat à Namur, Collection des cartes et des plans, nr. 30: Plan van de loop van de Houyoux met aanduiding van verschillende molens, 1787.)

indien de Sambermolen buiten dienst was. Omdat de molens op de Houyoux minder vaak stilvielen, ontstonden er ook later in de achttiende eeuw nog plannen om enkele molens aan te passen.²⁶ Het is echter onduidelijk of een van deze projecten ooit is doorgevoerd.

In deze gevallen traden de verschillende bevoegde overheden op centraal, provinciaal en stedelijk niveau dus vooral regulerend op.²⁷ In de reglementen voor de scheepvaart, de vismarkt of de maalderij werden uitzonderingen voorzien, al kwamen die er wellicht vaak op aansturen van betrokken ambachtshouder of handelaars. De voornaamste rol van het stadsbestuur bij overstromingen bestond daarnaast in het voorzien van noodhulp en voedselbedeling aan de door het water ingesloten stedelingen. Overstromingen leidden sowieso al tot heel wat tijdelijke werkloosheid en wellicht wilde de magistraat met de voedselhulp hongersnood en de sociale onrust die daaruit kon voortvloeien, voorkomen. Voor talrijke andere steden, binnen en buiten de Nederlanden, zijn gelijkaardige vormen van bijstand gedocumenteerd vanaf de late middeleeuwen.²⁸ De oudste verwijzing voor Namen dateert pas van 1614, maar het is aannemelijk dat het gebruik veel ouder was.

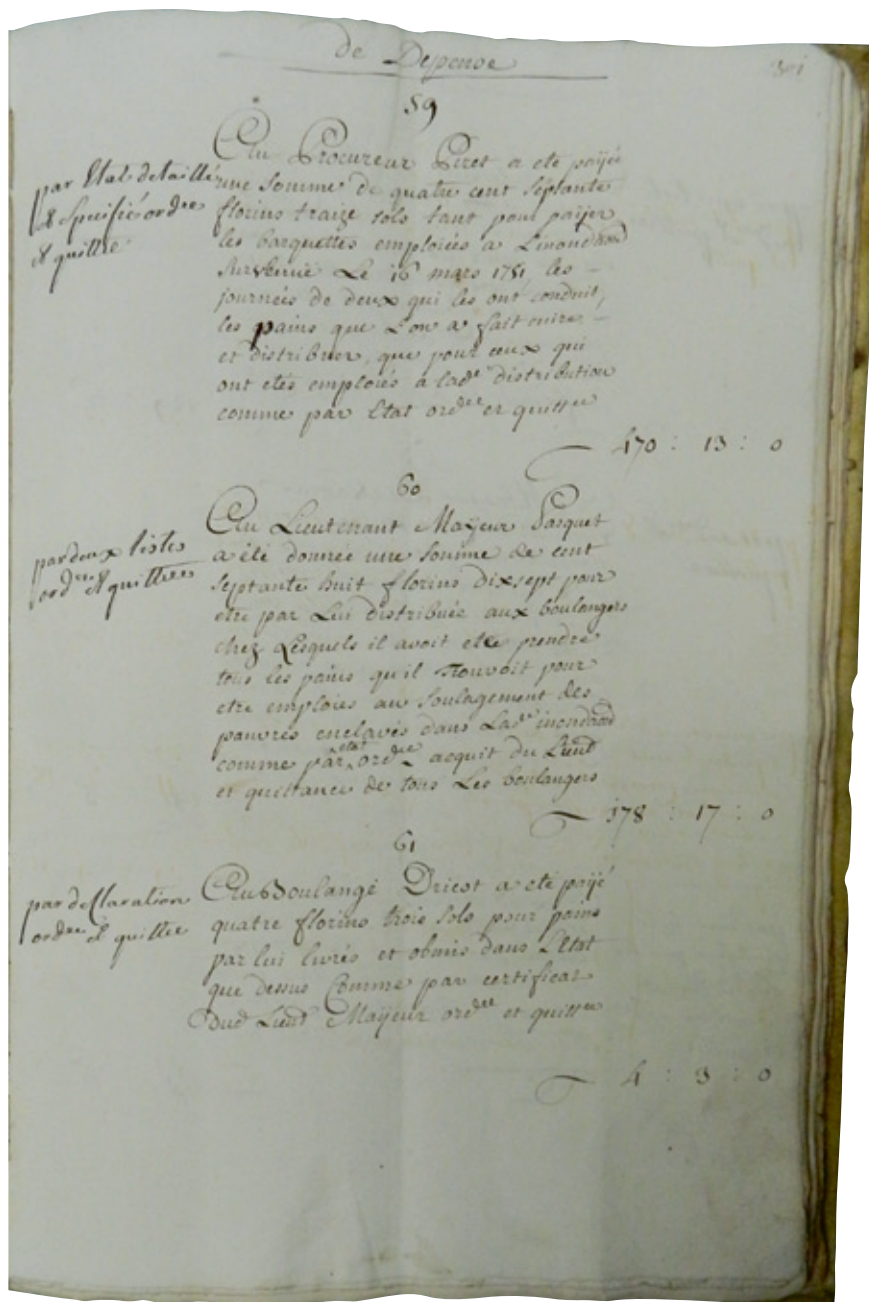
Ook op financieel vlak lag hierin de belangrijkste inspanning. De stadsrekeningen leren dat in 1658 en 1751 ongeveer een procent van de jaarlijkse uitgaven werd besteed aan de gevolgen van overstromingen en noodhulp in het bijzonder.²⁹ Vooral de overstromingsramp van 1740 was een zware financiële opdoffer voor

26 AEN, CPG, nr. 3386, 1 augustus 1737; AEN, Conseil provincial de Namur, Correspondance du conseil provincial (hierna: CCP), nr. 124, 6 juli 1754; AEN, FSt, nr. 459: Consulte du Conseil des Finances sur la transformation du moulin d'Heuvy en moulin à moudre le grains, 18/21 september 1737 (kopie).

27 Met de provinciale overheden wordt hier verwezen naar het niveau van de provincies van de Habsburgse Nederlanden, die tot in de late zestiende eeuw ook bekend stonden als de 'Zeventien Provinciën'. Het betreft het bestuur van territoriale entiteiten zoals het Hertogdom Brabant en de Graafschappen Vlaanderen, Henegouwen of Namen.

28 Zie bijvoorbeeld Dury, 'Écologie et paysage urbain', 201; Depauw, 'Les grandes eaux', 184–186 en A.M.A.J. Driessen, *Watersnood tussen Maas en Waal: overstromingsrampen in het rivierengebied tussen 1780 en 1810* (Zutphen 1994) 69. In Doornik zijn er al vermeldingen voor de vijftiende eeuw.

29 AEN, VN, nr. 1047 (464 pond op een totaal van 47 132 pond) en nr. 1146: Stadsrekening 1751 (1108 florijnen op een totaal van 115 459 florijnen).

Pagina uit de stadsrekening van 1751 waarop de uitgaven voor de bedeling van brood zijn vermeld. Bij nummer 59 wordt een bedrag van 470 florijnen genoteerd voor het inhuren van bootjes met bestuurders en de mankracht ingezet tijdens de uitdelingen. Bij het volgende nummer 60 wordt een bedrag van 178 florijnen vermeld dat betaald is aan de bakkers die broden hebben geleverd tijdens de overstroming. (Archives de l'Etat à Namur, Ville de Namur, nr. 1146: Stadsrekening 1751, fol. 301.

de Naamse magistraat. In totaal gaf de stad bijna 5.500 florijnen (ofwel 3,2 procent van het jaartotaal) uit aan overstromingen. Onderstaande tabel maakt bovendien duidelijk dat het leeuwendeel daarvan (4.914 fl.) werd betaald voor noodhulp tijdens de overstroming. Sommige uitgaven werden daarnaast meegeteld onder algemene categorieën in de rekening, die slechts per jaar werden afgerekend. De totale kostprijs van een overstroming lag dus ongetwijfeld nog een pak hoger.

Uitgaven van de stadsmagistraat bij de overstromingen van 1740

Bron: stadsrekening 1741 (AEN, VN, nr. 1135)

Rondgang om schade op te meten (fol. 136v)	10 fl.
Herstel schade ten gevolge van 'écoulemens' (fol. 144r)	112 fl.
Catering stadsbestuur tijdens crisisberaad (fol. 140r)	88 fl.
Diensten geleverd en opdrachten uitgevoerd tijdens overstromingen (fol. 146v, 147r-v)	232 fl.
Gebruik van bootjes, kruiwagens en paarden tijdens overstromingen (fol. 146v)	820 fl.
Aankoop granen en uitdeling van brood aan getroffen en (fol. 140r, 145v-146r)	4094 fl.
Compensatie van economische verliezen door overstromingen (fol. 152v-153r)	140 fl.
	Totaal
	5496 fl.
Som van de uitgaven voor het jaar 1741: 173 530 fl. (fol. 182r-v)	Percentage op jaartotaal
	3,17%

Voor de overstromingen van 1740 beschikken we bovendien over enkele ooggetuigenverslagen die in detail de organisatie van de hulpverlening beschrijven.³⁰ De heren van de stadsmagistraat bleven in december van dat jaar continu in vergadering om alles te coördineren. Per stadswijk werd ook een verantwoordelijke aangeduid. Het bestuur droeg de bakkers op om broden te bakken en vroeg de schippers om bootjes en bestuurders. De magistraat kocht zelf rogge op in de graanhal en, nadat ook die was ondergelopen, bij kloosters en particulieren. Vervolgens werd het graan naar de molens gebracht en van daar naar de bakkers. 's Morgens werden eerst alle broden verzameld op het stadhuis, waarna ze verdeeld werden onder de getroffen gezinnen. De magistraat beval om de uitdelingen voort te zetten zolang de overstroming voortduurde.

Vanaf het midden van de achttiende eeuw trad het stadsbestuur ook steeds harder op tegen ondergelopen kelders. Wellicht beïnvloed door de opkomende miasmenleer, toonde de magistraat zich bijna obsessief bevreesd voor stilstaand water.³¹ Een tiental dagen na een overstroming volgde meestal een ordonnantie die de bewoners verplichtte om hun kelders droog te maken. De verantwoordelijkheid hiervoor berustte dus andermaal bij de bevolking zelf en de overheid kwam niet tussen in de werkzaamheden. Mettertijd werden de straffen voor wie verzaakte aan deze plicht steeds strenger. Vanaf 1770 werden de momenten waarop de eigenaars het werk moesten aanvatten en staken strikt vastgelegd. In de jaren 1790 verzekerde het Franse revolutionaire bestuur zich zelfs van de uitvoering door middel van een rondgang.³²

Schade

De schade bij overstromingen kon aanzienlijk oplopen. In 1643, bijvoorbeeld, sleurde het water de oliemolen op de Samber mee en in 1726 ging het rad van de Grote Sambermolen verloren.³³ In 1740 kregen vooral de kerken het zwaar te verduren. De priester van de Sint-Jan-Evangelistparochie beschreef in zijn parochieregister hoe het water tot aan het altaar stond. De al bouwvallige kathedraal in het oosten van de stad werd het hardst getroffen. Alle graven waren er opengebrouwen en de rouwdienst voor keizer Karel VI (1685–1740) moest noodgedwongen in de jezuïetenkerk worden gecelebreerd. Uiteindelijk bleek nieuwbouw de enige oplossing.³⁴ De schade bij particulieren en handelaars is moeilijker te documenteren, maar was zonder twijfel vaak aanzienlijk.

Uit de tabel hierboven blijkt dat het Naamse stadsbestuur na een overstroming vooral moest opdraaien voor de schade aan de stadsomwallingen, waarvoor ze overigens ook de kosten voor de bouw en het normale onderhoud op zich moest nemen. Een groot deel van de muren liep langs de Maas en was dus

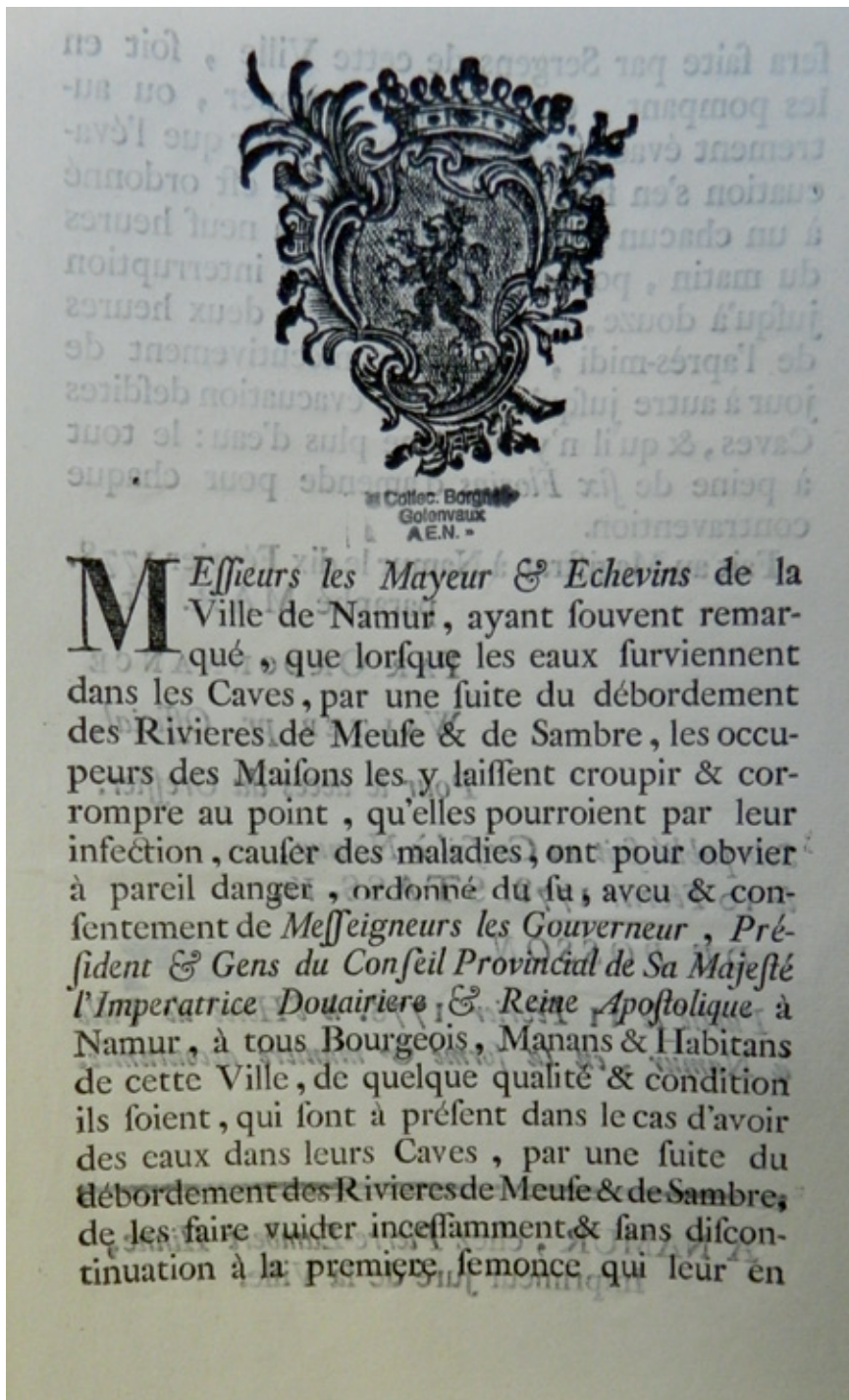
30 'Mémoire des devoirs et précautions que messieurs les mayeur et les eschevins de la ville de Namur ont prises aux tems des Inondations arrivées les 11, 19 et 23 décembre 1740', opgenomen in F. Courtoy, 'La crue de 1740 à Namur. L'aide aux inondés d'après un mémoire inédit du temps', *Le Guetteur wallon* 2 (1925) 275–279; 'Mémoire des évènements funestes et remarquables arrivés aux Namurois pendant le cours de l'an 1740', opgenomen in Guillery, *La Meuse*, 307–310.

31 A. Corbin, *Pestdamp en bloesemgeur. Een geschiedenis van de reuk* (Nijmegen 1999) geeft volgende definitie (p. 9): 'Miasme – tot aan de ontdekkingen van Pasteur de benaming voor buiten het lichaam gevormde infectiestoffen, in het bijzonder de giftige uitwasemingen van de bodem, zoals bijvoorbeeld van moerassen, waaraan men het ontstaan van infectieziekten of epidemieën toeschreef.'

32 De ordonnanties zijn bewaard in AEN, VN, nr. 68: Edits et décrets émanant du Magistrat, 1597–1787, 5 februari 1784; nr. 2817: Postes, messageries, barques, écluses, barrières, foires et marchés, monnaies d'or et d'argent, 1795–1814, 21 februari 1806 en AEN, BG, nrs. 3789 (26 maart 1751), 3863 (18 februari 1764), 3909 (10 februari 1778), 4169 (7 ventôse an III) en 4570 (15 januari 1770).

33 AEN, CPG, nr. 3327, 14 april 1643; AEN, Domaines du Comté, Chairie de Namur, nr. 161: Rekening 1725–1726.

34 AEN, CCP, nr. 156, 5 december 1740, fol. 203r; F.-J. Galliot, *Histoire générale, ecclésiastique et civile de la ville et province de Namur*, 6 dln. (Luik 1788–1791) V, 140; F. Courtoy, *La cathédrale Saint-Aubain* (Namen 1943) 4–5; F. Ladrier, 'Les anciens registres paroissiaux de la ville de Namur déposés aux Archives de l'Etat', *Archives et bibliothèques de Belgique* 41 (1970) 62–86, hier: 66, noot 14; C. Montigny, 'Eglise cathédrale de Namur', *Annales de la Société archéologique de Namur* 3 (1854) 410–452, hier 410–411.

Ordonnantie van 10 februari 1778 waarbij het stadsbestuur de inwoners verplicht om ondergelopen kelders droog te maken. Op de ommezijde wordt bepaald dat het werk moet aanvangen om negen uur 's morgens en dat moet worden voortgewerkt tot er geen water meer in de kelders staat. (Archives de l'Etat à Namur, Fonds Borgnet-Golenvaux, nr. 3909.)

bijzonder kwetsbaar bij overstromingen. De rest van de omwalling was omgeven door grachten, waarlangs het water bij overstromingen gewelddadig zijn weg zocht. In 1571 moest langs de Maas 26.385 vierkante voet (ongeveer 7.650 vierkante meter) metselwerk worden hersteld.³⁵ In 1680 stortte een deel van de

35 AEN, VN, nr. 1000: Stadsrekening 1571, fol. 62v.

stadsmuur in het water en raakte ook een verdedigingstoren langs de Samber beschadigd.³⁶ In 1726 sneuvelden een aantal bruggen over de grachten.³⁷ Overstromingen tasten ook de trekwegen langs de rivieren aan en opnieuw was het de magistraat die moest opdraaien voor de kosten, zoals blijkt uit de stedelijke boekhouding.³⁸

Daarnaast werpen talrijke laat-zeventiende-eeuwse documenten, bewaard in het archief van de provinciale Raad van Namen, een licht op een bijzondere procedure die ontwikkeld was om het economische verlies van een aantal kroondomeinen te verzachten. Juridisch-territoriaal behoorden de rivieren tot het domein van de soeverein. Daarom vielen ook de maalterij en de scheepvaart onder diens voorrechten. De uitbaters van de molens op de Samber moesten een jaarlijkse bijdrage (*rendage*), berekend op basis van een omzetprognose, afdragen aan de vorst. Naast oorlogsgewoel of schommelende graanprijzen, kon ook een teveel of tekort aan water ervoor zorgen dat de opbrengsten lager uitvielen dan verwacht. Wanneer de molens langer dan vijftien dagen buiten werking bleven, kon een aanvraag tot vermindering van hun bijdrage (*modération de rendage*) worden ingediend.³⁹ De molenaars wendden zich daarvoor tot de centrale Raad van Financiën in Brussel, die bevoegd was voor het beheer van de kroondomeinen. Van daaruit werd vervolgens advies ingewonnen bij de procureur-generaal van de Raad van Namen, die daarvoor verschillende getuigen hoorde. Uit de correspondentie en de bewaarde domeinrekeningen blijkt dat deze voorwaarde in de praktijk vrijwel elk jaar was vervuld. Soms lagen de molens zelfs maandenlang stil.⁴⁰

Na 1726 zijn er niet langer sporen van *modérations* te vinden in de correspondentie van de procureur-generaal. De uitbaters van de trekschuiten op de Maas konden normaal een gelijkaardige procedure volgen, maar ook hier verdwijnt elk spoor na 1726. Toch lijkt het erop dat de procedure bleef bestaan. Een clause uit het charter van het schippersambacht uit 1742 bepaalde nog de voorwaarden waaronder een korting kan worden verkregen.⁴¹ In 1737, 1754 en 1773 verkende het domeinbeheer bovendien verschillende pistes om het aantal procedures te doen dalen. Daarbij werd vooral de vervuiling van de Samber en de Maas door aangelanden als oorzaak aangeduid.⁴² Het is onwaarschijnlijk dat alle stukken voor de achttiende eeuw verloren zijn gegaan. Een wijziging in de gevolgde procedure is daarom de meest plausibele verklaring voor het ontbreken van bronnen.

Een vergoedingsprocedure zoals in Namen is tot nog toe voor geen andere stad of regio in detail beschreven.⁴³ Toch is het zeer waarschijnlijk dat ook voor andere steden in de Zuidelijke Nederlanden gelijkaardige bronnen voorhanden zijn. Naar analogie met de situatie in Namen zouden deze zich dan kunnen bevinden in de archieven van provinciale instellingen zoals bijvoorbeeld de Raad van Vlaanderen te Gent of de Raad van Brabant in Brussel. In tegenstelling tot het goed georganiseerde systeem voor de vorstelijke domeinen, blijkt er in Namen overigens geen consequente procedure te hebben bestaan voor het vergoeden van particulieren. In 1740 vergoedde de magistraat wel uitzonderlijk de likeurstokers die verliezen hadden geleden door ondergelopen kelders.⁴⁴ Mogelijk vermoedde het stadsbestuur dat indien ze dat niet zou doen, de productie zo zou afnemen dat ook de inkomsten van de accijnzen sterk zouden terugvallen. In 1752 probeerde ook wijnhandelaar Louis Doucet een belastingkorting te verkrijgen na een overstroming. Hij ving echter bot bij het stadsbestuur. Na inspectie vermoedden de heren van de magistraat immers dat Doucet zelf zijn wijn had aangelengd en werd beslist om de tegemoetkoming niet toe te kennen.⁴⁵

36 AEN, VN, nr. 1070: Stadsrekening 1680, fol. 226r, 230r-v

37 AEN, VN, nr. 1120, Stadsrekening 1726, fol. 149r-v.

38 AEN, VN, nr. 1032: Stadsrekening 1643, fol. 180r; J.-R. Schmit, *La corporation des bateliers à Namur au XVIIIe siècle*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling Université Catholique de Louvain, 1970, 88–93.

39 Ladrier, 'Les moulins à farine', 193–194.

40 *Ibidem*, 196

41 De le Court, Verhaegen en Gachard, *Recueil des ordonnances*, V, 509–510.

42 AEN, CPG, nr. 3497; AEN, VN, nr. 359, 17 juli 1773 en 30 juli 1773; AEN, BG 3897; AEN, FSt 459, fol. 347r-v; AEN, CCP, nr. 124, 6 juli 1754.

43 U. Sowina, 'Les eaux qui charrient la mort et les désastres: inondation et pollution des eaux dans les villes polonaises XVe et XVIe siècles', in: G. Massard-Guilbaud, H.L. Platt en D. Schott (red.), *Cities and catastrophes. Coping with emergency in European history* (Frankfurt-am-Main 2002) 43–62, op 54 en J. Van Zelle, 'Nooyt gehoorde hooge waeteren: Bestuurlijke, technische en sociale aspecten, in het bijzonder de hulpverlening van de overstromingsramp in de Over-Betuwe in 1740–1741', *Tijdschrift voor Waterstaats-geschiedenis* 12 (2003) 11–20, op 17.

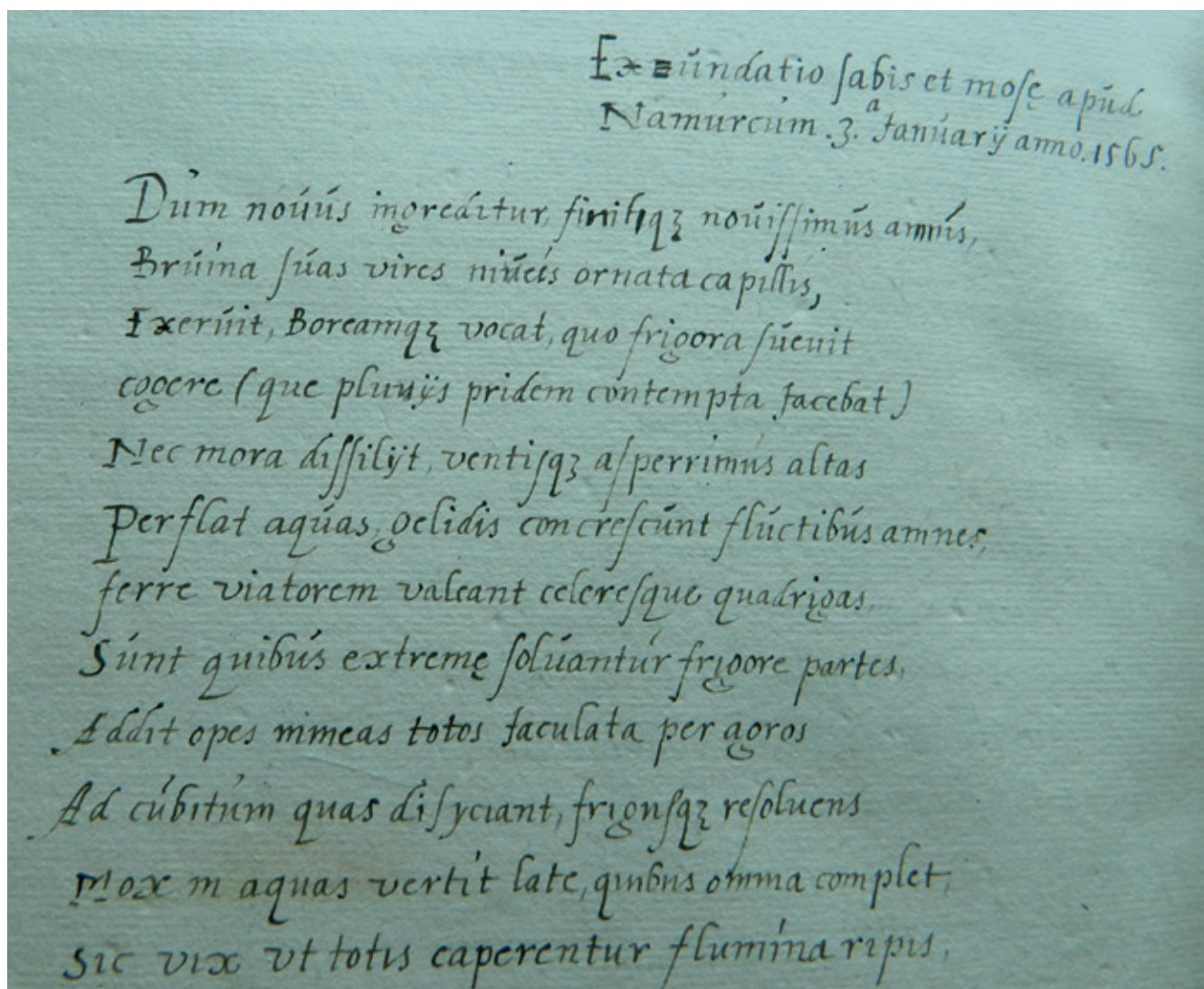
44 AEN, VN, 1135: Stadsrekening 1741, 152v–153r.

45 AEN, VN, nr. 376: Avis sur requêtes: mayeur, bourgmestre, etc., 1732–1754, 23 februari 1752.

Beleid en herinnering

Een niet te onderschatten factor in het beleid van de Naamse overheden is de rol van de herinnering aan overstromingen in het verleden. Vanzelfsprekend bleef niet elke overstroming even lang en even prominent in de herinnering aanwezig. In Namen refereerde men bijvoorbeeld het vaakst aan de rampen van 1409, 1571 en 1740. Dat de Namenaars goed op de hoogte waren van voorbije overstromingen, blijkt ook uit de dossiers opgesteld bij een aanvraag tot *modération de rendage*. Daarin werd de overstroming waarvoor men een tegemoetkoming vraagt doorgaans vergeleken met overstromingen uit het verleden. Het kwam er voor de aanvragers natuurlijk vooral op aan om aan te tonen dat de recente overstroming erger was dan voorgaande overstromingen of zelfs nooit eerder gezien. Na sommige overstromingen werden vloedmerken aangebracht, waarop het niveau van een bepaalde overstroming later kon worden afgelezen. In Namen gebeurde dat bijvoorbeeld nog tot in de vroege twintigste eeuw op een muur van de Vleeshal, net naast de Samber. Deze vloedmerken hebben zonder twijfel een belangrijke plaats gehad in het levendig houden van deze herinnering.⁴⁶ Hoewel er vandaag slechts enkele zijn

46 D. François, 'Témoins des inondations à Namur', *Les Amis de la Citadelle de Namur*, nr. 72 (1995), 80–81.

Achterin het handschrift van de zestiende-eeuwse kroniek van Paul de Croonendael bevinden zich twee Latijnse gedichten. Een daarvan, getiteld *Exundatio Sabis et Mose apud Namurcum*, beschrijft de overstroming van 3 januari 1565 (Brussel, Koninklijke Bibliotheek, hs. 17295-96, fol. 375v-376r).

Vloedmerk op de hoek van de Rue Saint-Nicolas en de Rue du Tan voor de jaren 1740, 1926 en 1880. In 1740 werd de hoogste waterstand gemeten. Zeer waarschijnlijk is deze twintigste-eeuwse plaat gebaseerd op oudere merken. (Bron: www.panoramio.com/photo/53692621)

overgebleven, hebben ze de Namenaars steeds weer herinnerd aan het niveau van een bepaalde overstroming. Daarnaast zijn er in Namen tijdens en na de overstroming van 1740 ook enkele herinneringsteksten – zowel proza, gedichten als liederen – opgesteld om de ramp te gedenken.⁴⁷ Ongetwijfeld zijn voor vele andere steden in de Zuidelijke Nederlanden gelijkaardige bronnen beschikbaar.⁴⁸

Het eerder besproken plan dat werd opgemaakt bij het heraanleggen van de *Rivage du Jeu de Quilles* getuigt duidelijk van de impact van de herinnering op het beleid. De ontwerpers van het plan waren goed op de hoogte van het waterniveau in de jaren 1571, 1740 en 1784. Het niveau van 1571 bleek het hoogste en werd als maatstaf genomen voor de hoogte van de nieuwe kaai.⁴⁹ Deze kennis was zonder enige twijfel

overgedragen door intussen verdwenen vloedmerken. Daarnaast was ook het beleid ten opzichte van de hulpverlening tijdens overstromingen duidelijk beïnvloed door de herinnering. In de jaren na 1740, wanneer de stad getroffen werd door drie opeenvolgende overstromingsgolven en wekenlang onderstond, nam de waakzaamheid bij het stadsbestuur duidelijk toe. In 1751 vroeg de stad haar inwoners bijvoorbeeld om zeker voldoende voorraden in huis te halen voor het geval de stad door watersnood zou worden getroffen.⁵⁰ In 1764 en 1776 liet het stadsbestuur zelfs bij voorbaat bootjes aanrukken, maar in geen van beide gevallen bleek dat uiteindelijk nodig.⁵¹ Hoewel de noodhulp al van oudsher voorzien was, bleek de organisatie ervan na het midden van de achttiende eeuw veel vlotter dan vroeger te verlopen. Het stadsbestuur greep niet alleen in wanneer het water daadwerkelijk de stad binnenstroomde, maar bereidde zich voor van zodra het een overstroming vermoedde.

47 Het belang van de herinnering heb ik uitgebreider kunnen onderstrepen in een andere bijdrage: A. Soetaert, 'Pour servir de mémoire à la postérité.' Herinneringscultuur en overstromingen in het vroegmoderne Namen', *Tijdschrift voor Waterstaats-geschiedenis* 22 (2013) 45–56. Zie voor de overstroming van 1740 de ooggetuigen-verslagen geciteerd in noot 29 voor 1565: A. Soetaert, 'Un poème sur l'inondation de 1565 à Namur', *Cahiers de Sambre et Meuse* 92 (2015) 36–42.

48 Recent is bijvoorbeeld een tekst voor Gent uit de vergetelheid gehaald, zie: De Kraker en Gelaude, 'Wateroverlast in Gent in 1571'.

49 AEN, Collection des cartes et des plans, nr. 89 (zie noot 11).

50 AEN, VN, nr. 1159: Stadsrekening 1764, Chapitre 15 – nr. 65.

51 AEN, Métiers de Namur, Bateliers, nr. 11: Requêtes 1760-1783, 9 maart 1776.

Besluit

Bij het doorzoeken van archieven zal men maar heel zelden op een specifieke bron voor overstromingen stoten. Zoals aangetoond voor het Naamse voorbeeld, is het echter wel mogelijk om een vrij goed beeld te krijgen van de rol van de overheid voor, tijdens en na overstromingen in de nieuwe tijd. Dat kan door een combinatie van verschillende types bronnen, afkomstig van verschillende overheidsniveaus. In Namen situeerde de rol van de overheid zich voornamelijk op twee vlakken: hulpverlening en het afhandelen en vergoeden van de schade. Terwijl het stadsbestuur investeerde in noodhulp, waren de provinciale en centrale overheden als beheerders van het kroondomein eerder betrokken bij het vergoeden van de door molenaars en schippers geleden schade.

De Naamse bronnen maken tegelijk duidelijk wat niet tot het takenpakket van het stadsbestuur of andere overheidsniveaus heeft behoord. Er werd vrijwel nooit grootschalig ingezet op preventie of waterbouwkundige

oplossingen. Indien de overheid wel het aantal overstromingen probeerde te verminderen, dan speelden daarbij vooral economische of financiële motieven. Soms trad de stadsmagistraat immers enkel regulerend op, zonder zelf actie te ondernemen of hulp te bieden. De stadsbewoners werden herhaaldelijk op hun plichten gewezen: ze moesten zelf de rivieren reinigen en instaan voor het droogmaken van hun kelders. Precies daarom mag het omgaan met overstromingen ook niet worden verengd tot de rol van de overheid. Het is bijvoorbeeld merkwaardig dat in geen enkele van de hiervoor aangehaalde bronnen wordt aangestuurd op een doeltreffend preventiebeleid. Bij het bestuderen van overstromingen in het verleden komt het er dan ook vaak op aan om zich niet te zeer te laten beïnvloeden door de huidige opvattingen en verwachtingen over de rol van de overheid bij overstromingen.

Beredeneerde bibliografie

In vergelijking met andere landen bestaan er voor België nauwelijks studies over stedelijke overstromingen. Twee artikelen van Christian Dury uit het midden van de jaren 1980 – ‘Écologie et paysage urbain: l’inondation dans les villes de Hainaut et à Tournai’, *Annales de la Cercle archéologique d’Enghien* 21 (1984) 181–206 en ‘Pour une histoire des inondations’, *Cahiers de Clio* (1986) 21–37 – bleven zonder veel gevolg. In de late jaren 1990 en vroege jaren 2000 verschenen wel een aantal monografieën over de geschiedenis van de belangrijkste rivieren in de Nederlanden. In J. Breugelmans, *Het beheer van de Demer tijdens de 17e en 18e eeuw* (Brussel 2001) en M. Van Strydonck, G. De Mulder (red.), *De Schelde: verhaal van een rivier* (Leuven 2000) en ook in Marc Suttors uitgebreide studie *Vie et dynamique d’une fleuve: la Meuse de Sedan à Maastricht (des origines à 1600)* (Brussel 2006) komen overstromingen slechts zijdelings aan bod. In de monografieën van Chloé Deligne (*Bruxelles et sa rivière. Genèse d’un territoire urbain* (Turnhout 2003)) en Françoise Thomas en Jacques Nazet (*Tournai. Une ville, un fleuve (XVIe–XVIIe siècle)* (Brussel 1995)) zijn daarentegen wel afzonderlijke hoofdstukken over overstromingen opgenomen. Het *Jaarboek voor ecologische geschiedenis 2010* (onder redactie van Chloé Deligne en Tim Soens) gaat verder op het thema ‘Steden en water’, maar heeft slechts één bijdrage over overstromingen. De Franse historicus Yves Junot heeft recent wel de stedelijke en privé-initiatieven aangaande het milieu afgewogen voor Valenciennes: ‘Environnement, politique municipale et initiatives privées dans deux villes de l’Escaut (Tournai, Valenciennes, 1540–1620)’, in: V. Demars-Sion, C. Pfister en R. Martinage (red.), *Droit et environnement: Actes des Journées internationales tenues à Boulogne-sur-Mer du 25 au 28 mai 2006* (Rijsel 2009) 13–22. In Nederland zijn historische overstromingen heel wat beter onderzocht, bijvoorbeeld door A.M.A.J. Driessen, *Watersnood tussen Maas en Waal: overstromingsrampen in het rivierengebied tussen 1780 en 1810* (Zutphen 1994). In 1995 werd er ook een overzichtsgeschiedenis van historische overstromingen gepubliceerd: G.P. Van de Ven e.a. (red.), *Niets is bestendig...: de geschiedenis van de rivieroverstromingen in Nederland* (Utrecht 1995). Daarnaast verschijnen in het *Tijdschrift voor Waterstaatsgeschiedenis* zeer geregeld bijdragen over rivieroverstromingen, waaronder T. Bosch, ‘Natuur en cultuur. Modernisering van hulpverlening na catastrofale overstromingen in de Nederlandse Delta, 1740–1861’, *Tijdschrift voor Waterstaatsgeschiedenis* 22 (2012) 39–47 en Jan Van Zelle, ‘“Nooyt gehoorde hooge waeteren.” Bestuurlijke, technische en sociale aspecten, in het bijzonder de hulpverlening van de overstromingsramp in de Over-Betuwe in 1740–1741’, *Tijdschrift voor Waterstaatsgeschiedenis* 12 (2003) 11–20. Een goede, meer theoretische inleiding tot het recente historisch onderzoek naar overstromingen en natuurrampen meer in het algemeen zijn P.J.E.M. Van Dam, ‘Denken over natuurrampen, overstromingen en de amfibische cultuur’, *Tijdschrift voor Waterstaatsgeschiedenis* 21 (2012) 1–10 en, specifiek voor Frankrijk, E. Garnier, ‘La ville face aux caprices du fleuve. L’exemple normand XVIe-XVIIIe siècle’, *Histoire urbaine* 7 (2007) 41–60 en J. Heude, F. Guizard en C. Beck (red.), *Hors du lit: aléas, risques et mémoires* (Villeneuve-d’Ascq 2011).

Biografie

Alexander Soetaert (1991) volgde de opleiding geschiedenis aan de KU Leuven, waar hij afstudeerde met een masterscriptie over overstromingen in het vroegmoderne Namen onder begeleiding van dr. Bram Vannieuwenhuyze. Sinds oktober 2013 is hij verbonden aan het de Onderzoeksgroep Geschiedenis van de nieuwe tijd van dezelfde universiteit. Onder begeleiding van prof. dr. Violet Soen en prof. dr. Johan Verberckmoes bereidt hij er een doctoraatscriptie voor over katholieke literatuur en transregionale uitwisselingen in de Kerkprovincie Kamerijk (die grotendeels samenviel met de Franstalige gewesten van de Habsburgse Nederlanden) tussen 1559 en 1659.